

СТАНОВИЩЕ

за труда на доц. д-р Ана Стойкова

на тема „Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската
средновековна традиция”,

представен за придобиване на научната степен

„доктор на филологическите науки”

от доц. д-р Нина Гагова, Институт за литература, БАН

Св. Георги е един от най-популярните и почитани християнски светци, а проучването на неговите жития/мъчения е *базисната тема*, свързана с функционирането и развитието на неговия култ в южнославянската традиция, в която се отразяват същността и механизмите на разпространение на светителските култове, културните връзки и влияния, изразени чрез източниците на агиографските текстове, промените в агиографския репертоар в различните епохи и развитието на агиографските сборници, промените в литературния език, преводаческите и редакторските техники, значението на агиографските текстове за възникването и развитието на определени иконографски образци. Разработването на подобни теми по необходимост обхваща детайлно проучване на значителна по обем изворова база от славянски ръкописи в контекста най-малкото на гръцката традиция на текстовете, справяне с богата литература на основните европейски и славянски езици и изисква не само висок филологически професионализъм в областта на палеославистиката, но и способност да се прилага културологичен подход. Същевременно, то дава възможност да се постигнат резултати, полезни за широк кръг специалисти и да се формулират изводи, които сочат съществени характеристики на културните явления и могат да служат като отправна точка или коректив за бъдещи изследвания. Всички тези елементи могат да се открият в труда на Ана Стойкова – *значима тема, изчерпателно проучване на изворите и извънредно богата и разнообразна литература, висок професионализъм и интердисциплинарен подход, полезни и вдъхновяващи резултати*. Изхождайки от капиталния труд на Крумбахер върху гръцката традиция на мъченията на св. Георги и неговите класически за византистиката изследователски методи, Ана Стойкова е разработила един *образцов методологически подход за изследване на южнославянска агиография*, чиито високи резултати успешно допълват труда на

немския учен и сочат *важното място на славянската традиция* сред гръцките, латински и ориенталски версии на мъченията на св. Георги и незаменимото значение на нейните архаични образци за изясняване на произхода и ранните етапи от развитието на култа към светеца. Не по-малко ценни са *Приложенията* към труда, където са поместени *високопрофесионални издания на всички мъчения на св. Георги*, разпространявани в южнославянската традиция, представящи по най-добрия начин всички преводи и редакции на текстовете в съпоставка с гръцките източници. Стойността на незаменим справочник на Приложенията е допълнена от съпоставителната *Таблица на епизодите в славянските мъчения*, която позволява бърз преглед на съдържанието и бърза идентификация на текстовете, части от тях или съдържащи се в тях наративни модели в новооткрити преписи, чуждоезикови редакции или други агиографски съчинения.

Структурата на работата съответства напълно на поставената *цел* – пълно проучване на южнославянската средновековна традиция на мъченията на св. Георги в съпоставка с византийската (репертоар, източници, преводи, редакции, филиация на преписите, взаимодействия между текстовете, преглед на календарните дати и типовете състави, в които са включени, изследване на езика, датиране и локализация на включването), както и анализиране на резултатите във възможно най-широк културен контекст, така че да могат да се направят изводи и предположения относно проникването и развитието на култа, неговия характер, евентуално произход.

Първата глава (с. 8-51) представя актуалното състояние в научната литература на въпроса за култа на св. Георги (източници за възникването и ранното разпространение, хипотези за произхода), при което са разгледани сведенията за гроба и мощите на светеца, анализиран е географски ареал на разпространение на култа и неговите сигурни и възможни съответствия в езическата и в мюсюлманската традиция. *Втората глава* е посветена на гръцкия репертоар на мъченията и неговото проучване (с. 52-59). Акцентът в нея е поставен върху най-ранното мъчение (*Passio prima*), като е прибавен обзор на съдържанието и предаването на текста в латинската и ориенталската (коптска, сирийска, арабска и арменска) ръкописна традиция (с. 60-84). Основната *трета глава* е посветена на южнославянската традиция на мъченията, като е направен пълен преглед на проучванията върху тях и е представен репертоарът на пространните мъчения и на синаксарните версии (с. 85-97), след което се преминава към детайлно изследване на всеки текст от този репертоар поотделно (пълен преглед на преписите, установяване на отношенията между тях, уточняване броя на преводите и редакциите,

идентифициране на гръцкия източник, анализ на езиковите особености и преводаческите техники, предположения за времето, мястото и обстоятелствата на постъпването на текста в репертоара), с. 98-357. Необходимо е да се отбележи, че макар да използва като отправна точка в тази глава данните за мъченията на св. Георги, посочени в ценния справочник на Климентина Иванова *Bibliotheca Hagiographica Balkano-Slavica* (репертоар на текстовете в календарните сборници, преписи, предположения за наличието на различни преводи и редакции, отнасяне към староизводния или новоизводния репертоар), Ана Стойкова не само прецизно е верифицирала тези данни при непосредствена работа с ръкописите и сравнявайки *пълните текстове* помежду им и с предполагаемите гръцки източници, но е направила ценни допълнения и корекции към тях, включително благодарение на проучването и на *некалендарните състави*. Съдържанието на текстовете е анализирано в контекста на раннохристиянските мъчения, при което са направени любопитни екскурси относно детайли от него (например, някои не съвсем ясни за славянските преводачи и кописти *уреди за мъченето* на светеца и как точно се употребяват).

Специално внимание в рамките на трета глава заслужава разделът, посветен на най-ранното мъчение (*Passio prima*), с. 98-207, която има особено приносен характер и впечатлява с професионализма и ерудицията на авторката. Резултатите от анализа на славянската версия на това мъчение променят изцяло представата за отношението между останалите езикови версии, а оттам и за произхода на култа на св. Георги. Те отместват назад във времето датировката на *арабската версия* (въз основа на индикациите за общ произход със славянската) и позволяват на авторката *да коригира предложената от Крумбахер филиация* на гръцката, латинската и ориенталските версии и да изкаже твърде правдоподобното предположение за локализиране на *ареала на възникване на култа* на св. Георги в Сирия и за възможна връзка на неговия предхристиянски субстрат с култа към Ваал. Твърде интересни и важни са изводите в този раздел и за изучаването на самата славянска (българска) традиция от ранния период (ср. на IX- нач. XI в.) – те индикират или потвърждават нейни особености, които все още не са станали част от „историографския канон”, но вече правят впечатление на специалистите. Става дума за отношението към *каноничността* на превежданите текстове (Мъчението е включено е в Индекса на забранените книги), за *гръцките източници* на най-ранните старобългарски преводи (славянският текст на мъчението отразява архаични и периферни за 9-10 в. гръцки версии, които не са се запазили в ръкописната традиция), *пътищата* на тяхното проникване (предполага се,

че славянските преводи на мъчението са направени някъде в Светите места или гръцките протографи са донесени от Йерусалим или Синай, но са станали достъпни през константинополската предстудийска традиция), за *методите на работа* на славянските книжовници в ранния период (мъчението има 3 превода, поне 2 от които са почти паралелни, и 4 редакции), за нерешените проблеми относно *типа или типовете на ранните сборници с агиографски наративи* (различните преводи и редакции на мъчението са изготвени за състав/състави, предхождащи и съпътстващи нормативните преславски чети-минеи от X в.).

Изводите от проучването в Заключението на труда (с. 358-364) са ясни и убедителни и напълно съответстват на съдържанието на основния текст. Списъкът на цитираната литература (описи, издания, изследвания и речници) впечатлява със своя обем и многоезичност (с. 365-379), демонстрирайки още веднъж ерудицията на авторката и широките и солидни научни основи на нейния труд. Трудът съдържа и Приложение (278 с.) – както споменах, то съдържа образцови и извънредно полезни издания на всички мъчения на св. Георги, разпространявани в южнославянската традиция.

В заключение бих искала отново да подчертая, че трудът на Ана Стойкова „Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция” представлява изключителен принос в проучването на агиографския репертоар, свързан с култа на св. Георги, както и ценен методологически модел за изследване на светителските култове и агиографските наративи, разпространявани сред южните славяни през средновековието, базиран върху най-добрите европейски традиции във византистиката и палеославистиката. Работата не само представя южнославянската традиция на мъченията на светеца в цялата ѝ пълнота, сложност и богатство, но *за пръв път* успешно я позиционира сред останалите средновековни традиции - византийска, латинска и ориенталска. Наблюденията и резултатите на авторката предоставят нови възможности за допълване и преосмисляне на представата ни за формирането и развитието на южнославянския агиографски репертоар, за неговите връзки с календара, типика и агиографските сборници, както и за промените в литературния език, преводаческите и редакторски подходи. Със своята прецизност, изчерпателност и многоаспектност, този труд е уникален като агиографско изследване не само в българската, но и в световната палеославистика и непременно трябва да бъде публикуван.

Казаното до тук ми позволява да твърдя , че трудът на Ана Стойкова „Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция” без никакво съмнение притежава всички необходими качества и отговаря на всички изисквания, за да бъде приет като основание за присъждането на научната степен „доктор на филологическите науки”. Въз основа на това убедено предлагам на доц. д-р Ана Стойкова да бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки”.

30.09.2015

София

подпис:

(доц. д-р Нина Гагова)